

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.2.21>

УДК 351.330.34:342.82

Ю. Г. Батир,

к. е. н., доцент, доцент кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту, Національний університет цивільного захисту України в Харкові

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5282-3680>

А. А. Воронкова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту, бізнесу та адміністрування, Державний біотехнологічний університет в Харкові

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0523-3156>

К. Г. Храпач,

старший викладач кафедри менеджменту, бізнесу та адміністрування, Державний біотехнологічний університет в Харкові

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0422-7563>

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ

Yu. Batyr,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Public Administration in the Sphere of Civil Defense, National University of Civil Protection of Ukraine in Kharkov

A. Voronkova,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Business and Administration, State Biotechnological University in Kharkov

K. Khrapach,

Senior lecturer of the Department of Management, Business and Administration, State Biotechnological University in Kharkov

STATE MANAGEMENT OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE MINDS OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES IN UKRAINE

Стаття присвячена питанням економічного та соціального розвитку, забезпечення високого рівня яких дозволить Україні вийти на якісно новий рівень євроінтеграційних процесів та підвищити рівень життя населення.

Суттєвим чинником, що відрізняє соціальні моделі держави, є поєднання найважливіших інститутів соціального захисту – страхування, соціальної допомоги, державного соціального забезпечення, медичної допомоги та освіти, розміри ресурсів, що спрямовуються на їхнє функціонування.

Для загальної оцінки рівня економічного та соціального розвитку країни у світовій практиці використовується цілий ряд показників, одними з яких є глобальний індекс конкурентоспроможності та рейтинг процвітання країн світу. Лідерами з цих рейтингів зі 141 країни у 2019 році визнано Нідерланди, Німеччину, Швецію, Данію, Фінляндію. Україна займала 85-те та 92 місце. На жаль Україна також займає найнижчі місця у рейтингу серед країн Європи: з безпеки 116 місце, соціального капіталу 118-те, сприйняття корупції 104-те, макроекономічної стабільності 133-тє, фінансової системи 136-те. До основних конкурентних недоліків України, порівняно з країнами ЄС, можна віднести: низький рівень стабільності фінансової системи та макроекономічної стабільності; низька динамічність розвитку бізнесу, високий рівень корупції та ін.

Повномасштабне вторгнення російської армії на нашу землю, запровадження воєнного стану в Україні стало величезним викликом для соціальної сфери. Завдана війною шкода – психологічна, матеріальна, фізична – один із чинників, які негативно впливають на життя кожного українця. Українському уряду вдалося оперативно внести зміни до національного законодавства та вибудувати ефективну систему соціального захисту населення стосовно отримання соціальних виплат, допомог, пільг та ін.

Одним з найбільш потужних виявів мобілізації внутрішніх соціальних ресурсів громадянського суспільства України є самоорганізаційні процеси,

спрямовані на вирішення найгостріших проблем, що виникли під час збройної агресії.

The article is devoted to issues of economic and social development, ensuring a high level of which will allow Ukraine to reach a qualitatively new level of European integration processes and raise the standard of living of the population.

A significant factor that distinguishes the social models of the state is the combination of the most important institutions of social protection - insurance, social assistance, state social security, medical care and education, the amount of resources directed to their functioning.

For the general assessment of the level of economic and social development of the country, a number of indicators are used in world practice, one of which is the global competitiveness index and the prosperity rating of the countries of the world. In 2019, the Netherlands, Germany, Sweden, Denmark, and Finland were recognized as the leaders of these ratings from 141 countries. Ukraine occupied the 85th and 92nd places. Unfortunately, Ukraine also occupies the lowest places in the rating among European countries: 116th in security, 118th in social capital, 104th in perception of corruption, 133rd in macroeconomic stability, and 136th in the financial system. The main competitive disadvantages of Ukraine, compared to EU countries, include: low level of stability of the financial system and macroeconomic stability; low dynamism of business development, high level of corruption, etc.

The full-scale invasion of the Russian army on our land, the introduction of martial law in Ukraine became a huge challenge for the social sphere. The damage caused by the war - psychological, material, physical - is one of the factors that negatively affect the life of every Ukrainian. The Ukrainian government managed to quickly introduce changes to the national legislation and build an effective system of social protection for the population regarding the receipt of social benefits, benefits, and benefits.

One of the most powerful manifestations of the mobilization of internal social resources of civil society Ukrainian are self-organizing processes aimed at solving the most acute problems that arose during armed aggression.

Ключові слова: *соціально-економічний розвиток, соціальна сфера, євроінтеграція, військова агресія рф, глобальний індекс конкурентоспроможності, індекс процвітання, волонтерський рух.*

Keywords: *social and economic development, social sphere, European integration, military aggression of the Russian Federation, global competitiveness index, prosperity index, volunteer movement.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Після прийняття акту про незалежність стратегічним напрямом розвитку України є європейська інтеграція, яка задекларована як зовнішньо-економічний вектор та як орієнтир сталого економічного розвитку для всього українського суспільства. Про це свідчить звернення ВРУ “До парламентарів і народів світу” від 5 грудня 1991 року, де зазначається: “Україна як європейська держава готова приєднатися до Гельсінського заключного акта, Паризької хартії та інших документів НБСЄ”.

Соціально-економічний розвиток держави є найважливішим показником оцінки рівня розвитку окремої держави як у світовому та європейському масштабі, так і для кожного мешканця окремої взятої країни. Питання економічного та соціального розвитку держави потребують нагального вирішення, оскільки саме високий рівень соціально-економічного розвитку дозволить Україні вийти на якісно новий рівень євроінтеграційних процесів, підвищити рівень життя населення та забезпечить нашій країні належне місце в світовому співтоваристві. Не зважаючи на наявність значного теоретичного надбання, науковці й досі переймаються пошуками перспективних напрямків соціально-економічного розвитку, враховуючи

національні особливості перебігу трансформаційних процесів та наголошуючи на важливості чинника державного регулювання.

При цьому слід виділити невирішені проблеми, як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Їх подолання залежить не тільки від бажання України та визначення державної політики трансформації соціально-економічного розвитку країни, спрямованої на сприяння її адаптації до принципів спільних з політикою ЄС, а й від зовнішніх чинників, що знаходяться за її межами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою формування політики соціально-економічного розвитку країни в процесі європеїзації присвячено чимало праць таких вчених, як Б. Адамов, О. Алексєєв, В. Без'язичний, О. Реут, Ю. Ванно, Т. Боєрі, В. Андрійчук, В. Будкін, В. Геєць, О. Кірдан, С. Домбровська, А. Мокій, Ю. Макогон, В. Новицький, В. Стойка, В. Чужиков, А. Філіпенко, Д. Лук'яненко, О. Шнирков, В. Мамонова, П.Д. Білинчук, К.В. Павлюк та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є аналіз та характеристика основних напрямів системи управління соціально-економічним розвитком України на етапі вступу до європейської спільноти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року затверджено «Національну економічну стратегію на період до 2030 року», яка є основою під час розроблення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади планів заходів, проектів програмних і стратегічних документів, проектів законів та інших актів законодавства.

Ця Стратегія визначає довгострокову економічну візію, принципи і цінності, "червоні лінії" (неприпустимі напрями руху), ключові напрями (вектори) економічного розвитку та за кожним з 20 напрямів - стратегічні цілі, шляхи їх досягнення з урахуванням наявних і потенційних викликів і

бар'єрів, а також основні завдання державної економічної політики та цільові індикатори на період до 2030 року [1].

Стратегія передбачає поетапне досягнення мети щодо підвищення рівня добробуту населення. Першочерговим етапом є формування конкурентоспроможних умов для бізнесу та інвестицій, а також відновлення довіри до державних інститутів. Це дасть змогу перемогти у конкуренції за капітал на світовому ринку та як результат залучити інвестиції для модернізації секторів економіки.

Сучасні тенденції розвитку, як економіки України, так і країн світу, які відбуваються в умовах крайньої мінливості, обумовлюють появу нових якісних і кількісних факторів, що впливають на рівень макроекономічної стабільності країни. Світова економічна криза, агресія РФ проти України 2014 року та повномасштабна війна 2022 року продемонстрували значні дисбаланси розвитку економічних, соціальних і політичних процесів, відставання української економіки від розвинутих країн світу, її неготовність до трансформацій та оперативного реагування на внутрішні та зовнішні загрози.

Виходячи із цього є актуальним питання діагностування проблем та оцінка впливу цих факторів з метою своєчасної координації та синхронізації державної політики, зорієнтованої на досягнення економічної стабільності та забезпечення соціальної безпеки країни. Своєчасне виявлення негативних тенденцій зміни якісних і кількісних параметрів розвитку національної економіки дозволяють своєчасно відреагувати на внутрішні і зовнішні виклики, зменшити високий рівень невизначеності та запобігти появі негативних наслідків, особливо в соціальній сфері.

О. Люльов виділив групи детермінант макроекономічної стабільності: соціальні, політичні та маркетингові. Соціальні детермінанти враховують сукупний вплив факторів, пов'язаних з рівнем освіти, культури та здоров'я населення, віросповідання, соціальної активності, свободи працевлаштування, рівності та безпеки в суспільстві й ін. [2].

О. Славкова вважає, що соціальна складова є найголовнішою у формуванні макроекономічної стабільності. До основних проблем регулювання соціальної сфери вона відносить: державну політику доходів (рівень сукупного попиту в країні, в першу чергу, залежить від доходів найчисельнішої групи населення – найманих працівників, для яких головним джерелом добробуту є заробітна плата) та перерозподіл доходів і ресурсів; дотримання визначеного державою мінімального рівня оплати праці; забезпечення прогресивної системи оподаткування тощо [3].

Досвід функціонування європейських соціальних держав дає змогу виділити низку характерних для них загальних рис, таких як: високі показники ВВП та стабільні темпи їх зростання; державні соціальні гарантії населенню; значна роль держави в перерозподілі доходів; практика державно-приватного партнерства; ефективні форми демократичного устрою і цивільного суспільства [4].

В свою чергу, наявність макроекономічної нестабільності національної економіки в соціальній сфері може свідчити про недієву систему забезпечення соціальної безпеки країни, що призводить до загострення політичної нестабільності, зниження конкурентоспроможності та темпів соціально- економічного розвитку країни.

Для загальної оцінки рівня економічного розвитку країни у світовій практиці частіше за інші показники використовується Глобальний індекс конкурентоспроможності, який розроблено експертами Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ).

Індекс є річним критерієм для оцінки дієвості державної політики за сукупністю факторів, що визначають продуктивність праці. До Глобального індексу конкурентоспроможності входять 12 складових (інституції, інфраструктура, прийняття ІСТ, макроекономічна стабільність, здоров'я, освіта, товарний ринок, ринок праці, фінансова система, розмір ринку, динамічність розвитку бізнесу, здатність до інновацій).

Лідером рейтингу Глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) серед 141 економіки світу у 2019 році визнано Сінгапур. До ТОП-10 країн світу за рівнем конкурентоспроможності увійшли такі країни ЄС: Нідерланди, Німеччина, Швеція, Данія. Україна у 2019 році втратила дві позиції в Індексі глобальної конкурентоспроможності й знизилася на 85-те місце зі 141 країни [5].

Згідно зі щорічним звітом ВЕФ у сфері фінансових систем рейтинг України знизився на 19 позицій – до 136-го місця, у сфері охорони здоров'я – на 9 позицій, до 101-го місця. Також погіршилися показники впровадження ІКТ – із 77-го на 78-ме місце, макроекономічної стабільності – зі 131-го на 133-тє місце та інноваційних можливостей – із 58-го на 60-те місце. Водночас другий рік поспіль значно покращуються позиції країни за критеріями «ринок товарів» – з 73-го на 57-ме місце, «ринок праці» – з 66-го на 69-те місце та «інституціональний розвиток» – зі 110-го на 104-те місце. Крім того, Україна трохи піднялася за такими показниками, як освіта – з 46-го на 44-те місце та рівень розвитку бізнесу – з 86-го на 85-те місце. Приріст прямих іноземних інвестицій за п'ять років знизився з 2,7 % ВВП до 2,3 % ВВП [5].

Серед країн ЄС існує суттєва розбіжність за рівнем конкурентоспроможності. Так, у 2019 р Україна зі значенням Глобального індексу конкурентоспроможності 57 займає 85 позицію в рейтингу, що значно гірше, ніж у країнах ЄС: Хорватія (61,9), Румунія (64, 4), Болгарія (64,9), Угорщина (65,1), Кіпр (66,4). Перші місця займають Фінляндія (85,2), Данія (88,0), Нідерланди (82,4).

У табл. 1 наведено основні конкурентні недоліки за складовими Глобального індексу конкурентоспроможності України порівняно з країнами – членами ЄС.

Таблиця 1. Основні конкурентні недоліки України порівняно з країнами ЄС у 2019 р.

Показник	Україна		Значення країни-лідера – члена ЄС		
	бали	місце	країна	бали	місце
Глобальний індекс конкурентоспроможності	57,0	85	Нідерланди	82,4	4
Інституції	47,9	104	Фінляндія	81,2	1
Безпека	62,6	116	Фінляндія	97,3	1
Соціальний капітал	45,0	118	Ірландія	64,9	7
Система стримувань і противаг	47,0	84	Фінляндія	85,2	1
Результати діяльності державного сектору	50,8	72	Фінляндія	82,5	2
Сприйняття корупції	32,0	104	Данія	88,0	1
Право власності	42,1	109	Фінляндія	91,3	1
Корпоративне управління	54,5	91	Швеція	72,9	20
Орієнтація на майбутнє ряду	48,7	94	Люксембург	81,3	1
Макроекономічна стабільність	57,9	133	Австрія	100	1
Здоров'я	65,6	101	Іспанія	100	1
Освіта	69,9	44	Фінляндія, Данія	85,7	2
Ринок товарів	56,5	57	Нідерланди	69,9	7
Фінансова система	42,3	136	Фінляндія	89,7	5
Динамічність розвитку бізнесу	57,2	85	Нідерланди	80,6	2
Адміністративні вимоги	64,3	90	Фінляндія	92,2	4

Як видно з таблиці 1, Україна займає найнижчі місця у рейтингу серед країн Європи: з безпеки 116 місце, соціального капіталу 118-те, сприйняття корупції 104-те, макроекономічної стабільності 133-тє, фінансової системи 136-те. До основних конкурентних недоліків України, порівняно з країнами ЄС, можна віднести:

- низький рівень стабільності фінансової системи та макроекономічної стабільності; низька динамічність розвитку бізнесу;
- високий рівень корупції;
- неефективні державні інституції: низький рівень соціального капіталу низький рівень безпеки (високий рівень організованої злочинності, вбивств і тероризму, низька надійність поліції); низький рівень забезпечення права власності,
- низька тривалість здорового життя.

Індекс процвітання країн світу Інституту Legatum (The Legatum Prosperity Index) [6] – це комбінований показник, який вимірює досягнення країн світу з точки зору їх благополуччя і процвітання. У 2020 р. дослідження охопило 167 країн світу. Індекс складається на основі різних 89 показників, об'єднаних у восьми категоріях, які відображають різні аспекти життя суспільства і параметри суспільного добробуту: національна й особиста безпека, особиста свобода, ефективність державного управління, соціальний капітал, інвестиційне середовище, умови для бізнесу, доступ до ринку, якість економіки, умови життя, здоров'я, освіта, навколишнє середовище. Рейтинг кожної країни визначається шляхом обчислення середньозваженого значення зазначених індикаторів, кожен з яких визначається як основа процвітання.

Рейтинг процвітання країн світу у 2020 р. очолила Данія, зі значенням індексу 84,37. До топ-10 країн світу за Індексом процвітання у 2020 р. серед 167 країн світу, крім Данії увійшли такі країни ЄС: Швеція, Фінляндія, Нідерланди, Німеччина, Люксембург, Австрія. Україна посіла 92 позицію в рейтингу зі значенням індексу 55,73 і значно відстає за рівнем процвітання від країн ЄС. Крім того Україна суттєво відстає від країн ЄС, що мають найнижчий рівень досягнення благополуччя і процвітання, а саме від Болгарії (64,4); Румунії (64,9), Угорщини (66,1), Хорватії (66,6) та Греції (67,3) [7].

Основними проблемами, що стримують досягнення високого рівня процвітання в Україні, порівняно з країнами ЄС є наступні:

- низький рівень соціального капіталу (низька ефективність у сфері соціального забезпечення, низька сила особистих і соціальних відносин, низький рівень участі громадян у житті країни);
- низький рівень забезпечення національної та особистої свободи;
- низька якість інвестиційного середовища;
- низький рівень охорони здоров'я (низька продуктивність країни у трьох напрямках охорони здоров'я: стан фізичного та психічного здоров'я, інфраструктура охорони здоров'я та профілактична допомога);

- незадовільна якість навколишнього середовища й неефективна діяльність влади щодо його збереження.

Важливе місце в процесі ефективного соціально- економічного розвитку країни займає соціальна сфера, оскільки саме в цьому секторі економіки здійснюється виробництво, розподіл і споживання матеріальних і нематеріальних благ, а також відбувається забезпечення розширеного відтворення людського капіталу за участю держави як гаранта економічного забезпечення соціально достатнього рівня життя населення.

Моделі соціальних держав визначаються не лише обсягом соціальних видатків, а й їхньою ефективністю для життя суспільства. Суттєвим чинником, що відрізняє соціальні моделі держави, є структура та конфігурація, поєднання найважливіших інститутів соціального захисту – страхування, соціальної допомоги, державного соціального забезпечення, медичної допомоги та освіти, розміри ресурсів, що спрямовуються на їхнє функціонування, а також домінуюча роль одного з інститутів соціального захисту [8].

Повномасштабне вторгнення російської армії на нашу землю, запровадження воєнного стану в Україні стало величезним викликом для соціальної сфери. Завдана війною шкода — психологічна, матеріальна, фізична — один із чинників, які негативно впливають на життя кожного з нас. А особливо на тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах, не може потурбуватися про себе, хто втратив житло, роботу, здоров'я, на родини з дітьми. Нині кількість людей, які потребують допомоги соціальних працівників, істотно зросла. І очевидно, що система соціальних послуг потребувала оперативного корегування.

З початку повномасштабного вторгнення рф в Україну перед системою соціального захисту поставало фактично два основних завдання: підтримання передбачених чинним законодавством соціальних виплат, допомог та пенсій, забезпечення надання соціальних послуг, а також надання підтримки внутрішньо переміщеним особам та особам, які постраждали від збройної агресії.

Українським урядом було успішно та оперативно внесено зміни до національного законодавства стосовно продовження отримання тих соціальних виплат, допомоги, пільг, які були призначені раніше та можливості продовжити деякі медичні документи, як то підтвердження групи інвалідності. Крім того, українському уряду вдалося вибудувати систему розподілення міжнародної допомоги постраждалим особам з метою максимального охоплення уразливих категорій населення по всіх регіонах та обмежити можливість отримання допомоги тільки в одному агентстві ООН. Незважаючи на певні дублювання та неузгодженості критеріїв та категорій отримувачів, така координація відбувається уперше [9].

З метою максимального поширення інформації для постраждалих від війни осіб розроблено унікальну електронну платформу «єДопомога», що вже надає можливість отримання майже повного комплексу інформації та порад з питань соціальної допомоги, а також її оформлення та подачі заявки на отримання. Тобто, можна відзначити продовження курсу діджиталізації країни, навіть під час війни. Втім, велика кількість питань залишається.

В свою чергу в Україні активно зростає та розвивається Благодійний рух. Допомогти тим, хто цього потребує сьогодні, можна в один клік – відправивши посильну суму на адресу відповідної організації. Проте не завжди такої допомоги достатньо – часто потрібні конкретні дії «на місцях»: доставка продуктів та одягу, допомога медикам, організація обідів для безпритульних, догляд за хворими та багато іншого. Цю роботу виконують волонтери – люди, які добровільно та безкоштовно займаються громадсько-корисною діяльністю.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Не дивлячись на впевнений рух до європейської інтеграції, Україна займає найнижчі місця у рейтингу серед країн Європи. До основних конкурентних недоліків України, порівняно з країнами ЄС, можна віднести низький рівень стабільності фінансової системи та макроекономічної стабільності; низьку

динамічність розвитку бізнесу, неефективні державні інституції, високий рівень корупції та інше.

Поточна криза, викликана повномасштабною агресією РФ проти України, не повинна мати наслідком зменшення обсягу захисту прав людини, визнаних Європейською соціальною хартією. Одним з найбільш потужних виявів мобілізації внутрішніх соціальних ресурсів громадянського суспільства є самоорганізаційні процеси, спрямовані на вирішення найгостріших проблем, що виникли під час збройної агресії.

Література

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» № 179 від 3.03.2021 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP210179>

2. Люльов О. В. Макроекономічна стабільність національної економіки : монографія. Суми: Університет. кн. 2018. 261 с.

3. Славкова О. П. Макроекономічна стабілізація в контексті економічного зростання. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2017. № 3. С. 166–173. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/231761957.pdf>

4. Мельник В.В. Державна політика соціально-економічного розвитку в період євроінтеграції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 20. Ч. 2. С. 115-117.

5. The Global Competitiveness Report 2020. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020>

6. Рейтинг стран мира по уровню социального прогресса. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/social-progress-index>

7. Quality of Life Index by Country 2016–2021. URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp

8. Медвідь Ф., Чорна М. Безпекова політика України в умовах зовнішньої агресії: нормативно-правове забезпечення. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2022. Вип. 5-6 (79-80). С. 117-125.

9. Соціальні права в Україні під час війни – звіт про оцінку потреб. URL: <https://www.prostir.ua/?news=sotsialni-prava-v-ukrajini-pid-chas-vijny-zvit-pro-otsinku-potreb>

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), Resolution “On approval of the National Economic Strategy for the period until 2030”, available at: <https://ips.ligazakon.net/document/KP210179> (Accessed 22 Jan 2024)
2. Lyul'ov, O. V. (2018), *Makroekonomichna stabil'nist' natsional'noyi ekonomiky* [Macroeconomic stability of the national economy], University book, Sumy, Ukraine.
3. Slavkova, O.P. (2017), “Macroeconomic stabilization in the context of economic growth”, *Bulletin of Sumy State University. "Economy" series*, vol. 3, pp. 166–173, available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/231761957.pdf> (Accessed 22 Jan 2024)
4. Melnyk, V.V. (2018), “State policy of socio-economic development in the period of European integration of Ukraine”, *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, vol. 20, no. 2, pp. 115-117.
5. World economic forum (2020), “The Global Competitiveness Report 2020”, available at: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020> (Accessed 1 Feb 2024)
6. Social progress imperative (2019), “Rating of the countries of the world by the level of social progress”, available at: <https://gtmarket.ru/ratings/social-progress-index> (Accessed 1 Feb 2024)
7. World economic forum (2021), “Quality of Life Index by Country 2016–2021”, available at: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp (Accessed 1 Feb 2024).
8. Medvid, F. and Chorna, M. (2022), “Security policy of Ukraine in conditions of external aggression: regulatory and legal support”, *Scientific notes of IPiEND named after I.F. Curacao of the National Academy of Sciences of Ukraine*, vol. 5-6 (79-80), pp. 117-125.
9. Prostrir (2023), “Social rights in Ukraine during the war – a needs assessment report”, available at: <https://www.prostir.ua/?news=sotsialni-prava-v-ukrajini-pid-chas-vijny-zvit-pro-otsinku-potreb> (Accessed 5 Feb 2024).

Стаття надійшла до редакції 12.02.2024 р.